Ulug'bek Karimov,Muhammad al-Xorazmiy nomidagi
TATU dotsenti**O'ktam Karimov,**Muhammad al-Xorazmiy nomidagi
TATU doktoranti

O'zbekiston oliy ta'lif muassasalari reytingini oshirishda elektron kutubxonalarning roli va ahamiyati

Rеспублика олий та'лим муассасалари нинг (OTM) илмиy hamda pedagogik faoliyati darajasi va sifatini oshirishni, ular tomonidan yuqori, tegishli xalqaro mezonlar va standartlarga, олий та'лим muassasalarining professor-o'qituvchilari tarkibining ilmiy salohiyatidan foydalanish ko'rsatkichlariga erishishni, o'qitishning hamda iqtisodiyotning real tarmoqlarida talab katta bo'lgan yuqori malakali kadrlar tayyorlash sifatini oshirishni rag'batlantirish, shuningdek, ta'lim sohasida xalqaro hamkorlikni kengaytirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi олий та'лим muassasalari reytingini baholash tizimini joriy etish to'g'risida Qaror qabul qilgan [Respublika олий та'лим muassasalari reytingini baholash tizimini joriy etish to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2013-yil, 1-son, 10-modda)]. Mazkur Qarorda OTM faoliyat

darajasini baholashda quyidagi ko'rsatkichlardan foydalanilgan:

1. O'qitish sifati darajasining indeksi.
2. Talabalar va bitiruvchilar malakasining indeksi.
3. Oliy ta'lim muassasasining ilmiy salohiyati.
4. Boshqa ko'rsatkichlar.

Butun jahon universitetlarining nufuzi Times Higher Education (THE), Quacquarelli

Symonds (QS), Academy Ranking of world universities (ARWU) kabi tan olingan reyting qaydnomalarini asosida aniqlanadi. Ushbu reyting qaydnomalarida reytingni aniqlashda OTMning akademik nufuzi, nashr etish faolligi, bitiruvchilarning nufuzi, ta'lim oluvchilar va o'qituvchi-professorlarning mobillik darajasini aniqlovchi kabi turli ko'rsatkichlardan foydalaniladi.

O'ziga xos xususiyatga ega bo'lgan ko'rsatkichlardan biri bu nashr etish faolligi

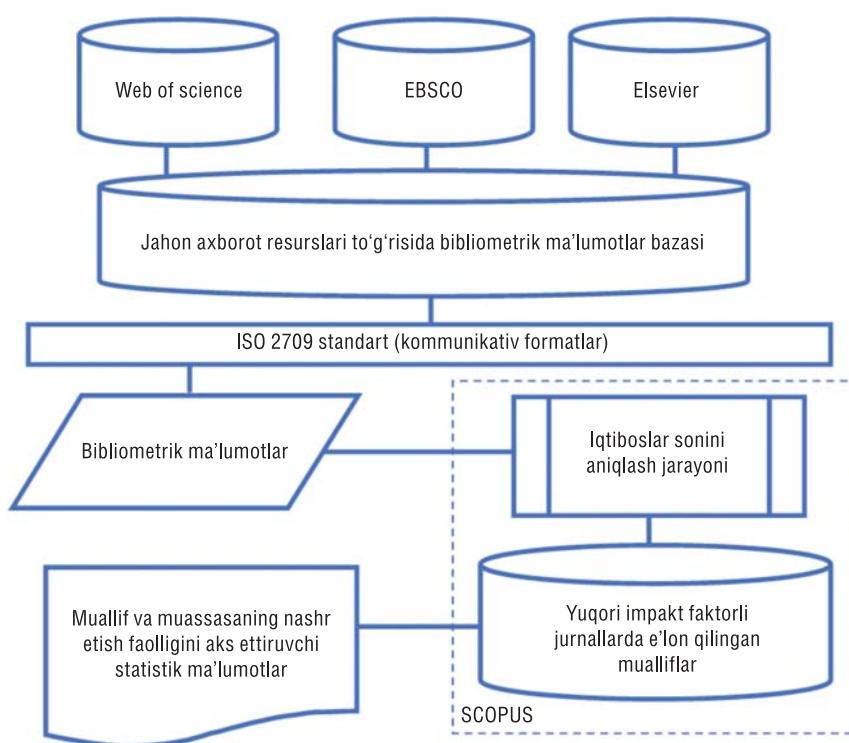
1-jadval

Nº	OTM reyting qaydnomasining nomi	Nashr etish faolligi ko'rsatkichiga beriladigan ahamiyati
1.	THE World University Rankings	32.5%
2.	Quacquarelli Symonds	20%
3.	Academy Ranking of world universities	20%
4.	Ranking web of universities	15%

ko'rsatkichidir. Nashr etish faolligi ko'rsatkichi yuqori impakt faktorli jurnallardagi OTMga bog'liq resurslar soni, ushu resurlardan boshqa ilmiy tadqiqotlarda foydalanishlar soni (OTM tegishli resurslarga keltirilgan iqtiboslar soni), yuqori darajada iqtibos qilinadigan professor-o'qituvchilar soni kabi ko'rsatkichlar bilan aniqlanadi va turli reytinglarda turlicha ahamiyatga ega bo'ladi. (1-jadval). Iqtibos keltirish indeksini aniqlashda ma'lumotlar bazasida yuqori impakt faktorli ilmiy jurnallar va jahon axborot resurslarini o'zida aks ettirgan elektron kutubxonalaridan foydalaniadi [3,5]. Web of Science, Elsevier, EBSCO kabi elektron kutubxona tizimlari shular jumlasidandir. Scopus iqtibos keltirish indeksini aniqlovchi tizim ushu elektron kutubxonalarining ma'lumotlar bazasiga murojaat qilib, har bir muassasa va muallifning reytingini aniqlaydi (1-rasm).

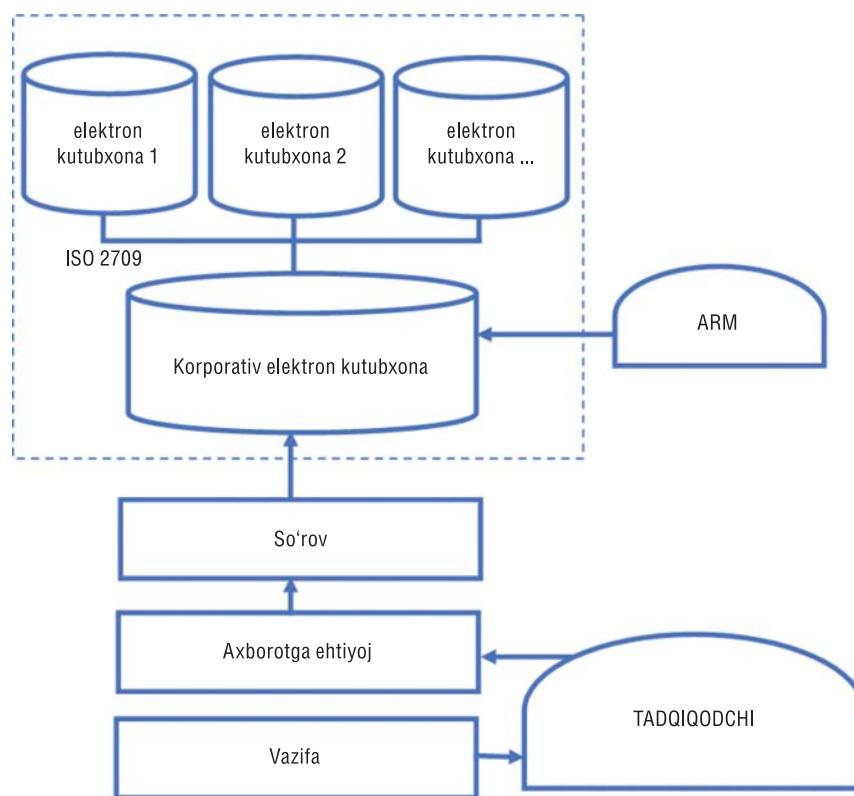
Nashr etish faolligi ko'rsatkichini sun'iy ravishda ko'tarib bo'lmagligi bilan boshqalaridan ajralib turadi. Nashr etish faolligi ko'rsatkichini oshirish ilmiy salohiyatga ega xodimlarni jahon axborot resurslari bilan ta'minlash muammosi bilan bog'liqdir. OTM yetarlicha ilmiy salohiyatga ega bo'lishi mumkin, ammo ilmiy salohiyatga ega xodimlarning axborot ta'minoti muammosi yechilmaganligi salbiy ko'rsatkichlarga olib kelishi mumkin. Jahon axborot resurslarni korporativ tarmoq orqali ilmiy tadqiqodchlarga yetkazib berish ushu muammoning yechimi sifatida qabul qilinishi mumkin.

Yuqorida jahon tajribasiga asoslangan holda, O'zbekistonda ARMAT++ avtomatlashtirilgan axborot-kutubxona tizimi asosida Elektron kutubxona tizimi yaratilgan bo'lib, tizim Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti mutaxassislari tomonidan ishlab chiqilgan va Toshkentdag'i Turin politexnika universiteti mutaxassislari hamkorligida takomillashtirilgan. Takomillashtirilgan ARMAT++ dasturi ARM mutaxassislari uchun adabiyotlarni qabul qilish, tizimlashtirish, sinflash, foydalanuvchiga adabiyotlarni berish kabi asosiy kutubxona jarayonlarini tezkor bajarishda, olingan adabiyotni qaytarish muddatini masofadan uzaytirish, elektron resursga buyurtma berish, kutubxonachiga murojaat kabi interaktiv xizmatlarni avtomatlashirilgan kutubxona tizimi asosida joriy qilinganligi axborot-resurs markazini sifat ko'rsatkichini yangi darajaga olib chiqadi. Yaratilgan elektron kutubxona tizimi bugungi kunda texnika yo'nalishida e'lon qilinayotgan resurslarni bir axborot muhitida to'plashga mo'ljallangan bo'lib, kelgsida milliy iqtibos keltirish indeksini

1-rasm. Yuqori impakt faktorli jurnallarda nashr etish faollagini aniqlashning axborot modeli

2-rasm. Ilmiy tadqiqodchilarni Korporativ tarmoq orqali axborot resurslari bilan ta'minlash

2-jadval

Nº	OTM reyting qaydnomasining nomi	Ilmiy tadqiqod faoliyatining sifati va shaffofligining ahamiyati
1.	Quacquarelli Symonds	40%
2.	THE World University Rankings	34,5%
3.	Ranking web of universities	25%

(indeks sitirovaniya) hisoblash algoritmini integratsiya qilish yo'li bilan mualliflarning nashr qilish faolligini hisoblashga mo'ljallangan milliy dastur yaratish ko'zda tutilgan.

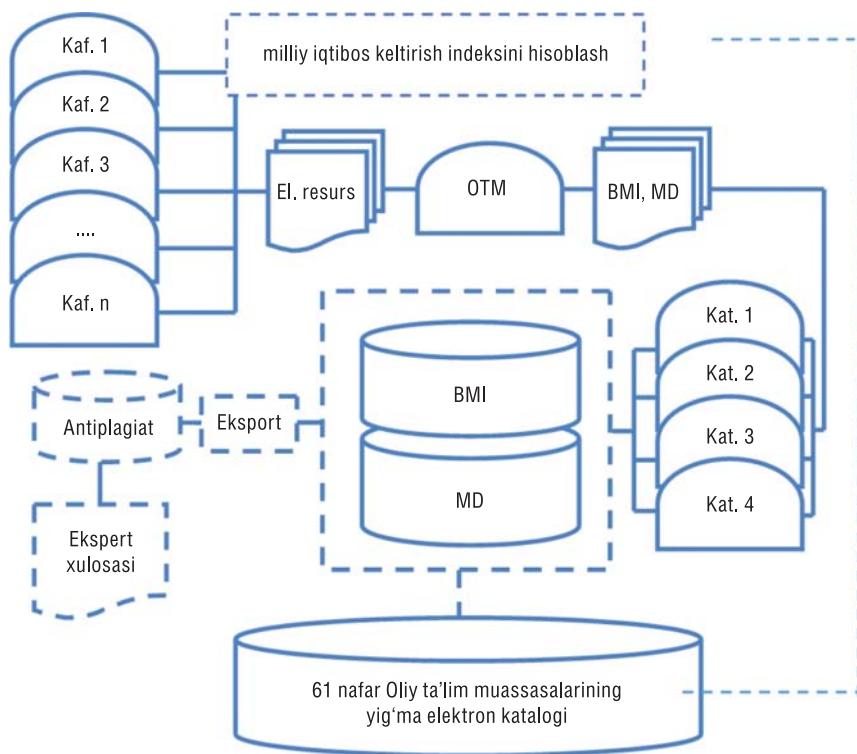
Avtomatlashtirilgan axborot-kutubxona tizimi ARMAT++ beshta avtomatlashtirilgan ish o'rinalidan iborat bo'lib, uning ichki tuzilmasi xalqaro kommunikativ MARC 21 formatiga asoslangan. Bu holat kelgusida, yaratilgan elektron kutubxona bazasini ixtiyoriy elektron kutubxonalar yoki boshqa turdag'i ekspert tizimlarning ma'lumotlar bazalari bilan ma'lumot almashish imkoniyatini yaratadi. Reyting qaydnomalarining yana bir ko'rsatkichi bu ilmiy tadqiqod faoliyatining sifati va shaffofligidir (2-jadval). ARMAT++ tizimi asosida yaratilgan BMI va magistrlik dissertatsiyalari elektron kutubxonasining ma'lumotlar bazasini shakllantirishi kelgusida o'xshash matnlarni aniqlashga mo'ljallangan ekspert tizimi

bilan o'zaro integratsiyasini amalga oshirish imkonini va internet tarmog'i orqali foydalanuvchilarga BMI va MD lar to'g'risidagi axborotni taqdim etish yo'li bilan shaffoflik ko'rsatkichini oshirish imkonini beradi. I-rasmida BMI va magistrlik dissertatsiyalari elektron kutubxonasing ma'lumotlar bazasini shakllantirish va o'xshash matnlarni aniqlashga mo'ljallangan ekspert tizimining axborot modeli keltirilgan.

BMI va magistrlik dissertatsiyalarining elektron kutubxonasi foydalanuvchilarga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- BMI va dissertatsiyalarni sarlavhasi, ochqich so'zlari, mualliflari va boshqa bibliografik tavsif elementlari bo'yicha tezlikda qidirib topish;
- Bir marotaba himoya qilingan mavzular bo'yicha takroriy BMI va magistrlik dissertatsiyalarini bajarilishiga yo'l qo'ymaslik;

3-rasm. Elektron kutubxonasing ma'lumotlar bazasini shakllantirish va o'xshash matnlarni aniqlashga mo'ljallangan ekspert tizimining axborot modeli

- BMI va magistrlik dissertatsiyalarini bajarishda avval bajarilgan mavzular bo'yicha sharhlar tayyorlash.

BMI va magistrlik dissertatsiyalari ma'lumotlar bazasi «avtomatlashtirilgan axborot kutubxona tizimi» ma'lumotlar bazasidagi o'xshash matnlarni izlashga mo'ljallangan «ekspert» tizimi bilan hamkorlikda foydalanylinda o'xshash matnlarni qidirib topish; Jahon miqyosida olib boriladigan OTMlarning reyting qaydnomalarida OTM reytingini aniqlashda nashr etish faolligi, ilmiy tadqiqot faoliyatining sifati va shaffofligi ko'rsatkichlariga katta ahamiyat berilishini inobatga oladigan bo'lsak, O'zbekiston Respublikasi hududida mavjud Oliy ta'lif muassasalarida yuqori impakt faktorli ilmiy jurnallarda nashr etish faolligi ko'rsatkichiga jiddiy ahamiyat berish zarurdir.

Buning uchun, bugungi kundagi axborot kutubxona muassasasi hodimi jahon axborot resurslarini o'zida aks ettirgan Web of Science, Elsevier, EBSCO kabi elektron kutubxonalar to'g'risida to'liq ma'lumotga ega bo'lishi, ushbu resurslar orasida navigatorlikni amalga oshira olishi, zamonaviy talablarga mos keladigan va barcha standartlarni inobatga olgan elektron kutubxona ma'lumotlar bazasini shakllantira olishi shartdir. Shu bilan bir qatorda, axborotlashtirish va kutubxonashunoslik yo'nalishida, Respublikada mavjud elektron kutubxonalar ma'lumotlar bazalarida ilmiy-ta'limi resurslar soni va sifatini oshirish, yuqori sifatli ilmiy maqolalarni jahon tillariga tarjima qilishni yo'lg'a qo'yish, imkon qadar ko'proq jahon axborot resurslariga obuna bo'lish va milliy iqtibos keltirish indeksini (indeks sitirovaniya) hisoblash algoritmini yaratish kabi jiddiy islohotlarni amalga oshirish zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. «Respublika oliy ta'lif muassasalarini reytingini baholash tizimini joriy etish to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2013 y., 1-son, 10-modda)
2. <http://www.shanghairanking.com/index.html>
3. <http://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings>
4. <http://www.webometrics.info/en/Asia/Uzbekistan>
5. <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings>